

SUTUOKTINĖS IŠGYVENIMAI ŠEIMOJE GYVENANT SU ALKOHOLIZMU SERGANČIU VYRU

NERINGA ŠIPELĖ

KAUNO MIESTO SOCIALINIŲ PASLAUGŲ CENTRAS

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

VIOLETA IVANAUSKIENĖ

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Anotacija. Alkoholizmo liga yra organizme vykstančių procesų, kurių ligonis negali kontroliuoti, rezultatas. Ši liga yra trauma visai šeimos sistemai ir daro įtaką vaikų vystymuisi bei sutuoktinės emocinei ir fizinei sveikatai. Straipsnyje aptariama, kokią poveikį šeimai daro alkoholizmo problema ir kaip šeimos nariai prisitaiko prie pakitusios šeimos sistemos, analizuojami sutuoktinės išgyvenimai.

Reikšminiai žodžiai: šeima, alkoholizmas, priklausomybė, piktnaudžiavimas, išgyvenimai.

ĮVADAS

Šiuolaikinė postmodernioji visuomenė – tai vartotojiška visuomenė, kai visas gyvenimo sritis okupuoja vartojimo obsesija. Alkoholio vartojimas – ne išimtis, kuris sukelia skaudžių pasekmių ne tik socialiniame gyvenime, bet ir daro poveikį milijonams šeimų. Alkoholio vartojimas – viena didžiausių šiuolaikinių socialinių problemų (Kolitzus, 2002). Šeimos narys, kuris vartoja alkoholį, žaloja ne tik savo, bet ir savo šeimos narių gyvenimą, gadina fizinę sveikatą. Alkoholio vartojimas dažnai tampa

mirties priežastimi (Nissen, 1997). Medicina pradėjo pripažinti alkoholizmą kaip ligą tada, kai gydytojai padarė išvadą: *niekas nepradededa gerti tam, kad taptų priklausomas nuo alkoholio*. Liga yra organizme vykstančių procesų, kurių ligonis nesugeba kontroliuoti, rezultatas. Šie procesai anomaliniai, nes pasireiškia ne visiems vartojantiems alkoholį. Juolab kad ne kiekvienas, kuris piktnaudžiauja alkoholiu, tampa alkoholiku (Osiatynski, 1999).

Ši liga daro poveikį ne tik alkoholizmu sergančio žmogaus sveikatai, jo socialiniam gyvenimui, bet paliečia ir pažeidžia visą šeimos sistemą. Alkoholizmo problema yra didelė trauma visai šeimai, ji giliai paveikia vaikų vystymąsi ir sutuoktinės emocinę bei fizinę sveikatą. Sergančio alkoholizmu asmens sutuoktinei tenka finansinė atsakomybė, atsakomybė už vaikų gerovę, piktnaudžiaujančio alkoholiu vyro veiksmus. Alkoholizmu sergančio asmens sutuoktinė įvairiais būdais stengiasi padėti savo vyrui nustoti vartoti alkoholį, mėgina užglaistyti alkoholio vartojimo sukeltas pasekmes, slepia alkoholizmo problemą šeimoje, prisitaiko prie iškreiptos aplinkos.

Straipsnyje aptariama priklausomybės nuo alkoholio samprata, kokią poveikį šeimai daro alkoholizmo problema ir kaip šeimos nariai (sutuoktinės) prisitaiko prie pakitusios šeimos sistemos.

Tyrimo tikslas – atskleisti sutuoktinių, gyvenančių su lėtiniu alkoholizmu sergančiais vyrais, jausmus ir išgyvenimus.

Tyrimo tikslui pasiekti pasirinktas kokybinio tyrimo metodas, kuris atskleidžia tyrimo dalyvių pasaulį per jų pasakojimus ir leidžia pažvelgti į jų jausmus bei išgyvenimus iš jų perspektyvos.

Tyrimo dalyvės, pasakodamos savo gyvenimo istoriją, konstravo savo patirtis sau ir apie save. Kokybinis tyrimas pasirinktas ir dėl individualių moterų, kurios gyvena su alkoholizmu sergančiais vyrais, skirtingo savos gyvenimo realybės suvokimo.

Bulotaitė (2009) priklausomybę apibūdina kaip psichologinę priklausomybę, kuri liguistai traukia vartoti narkotines medžiagas, malonumui patirti. Carr (2008) teigia, kad tai yra koks nors pasikartojantis elgesys, kai visiškai nenorima taip elgtis, bet neįmanoma liautis arba norima tai daryti rečiau, bet nesugebama. Maskolenko (1990) alkoholizmą įvardija

kaip ligą, kuri apima tam tikrus stiprius neurologinius pažeidimus ir psichinę degradaciją. Su šia nuomone sutinka daugelis šiuolaikinių medikų – alkoholizmas yra liga, kurią galima ir būtina gydyti. Pasaulio sveikatos organizacija alkoholį pripažino narkotiku, griaunančiu žmogaus sveikatą (2014). Lengvai prieinamas, socialiai pripažintas alkoholis yra labai patrauklus narkotikas jauniems žmonėms. „Milijonai žmonių dėl alkoholio vartojimo tapo ligoniais, dar didesniai skaičiai gresia pavojus jais tapti“ (Leliūgienė, 2003, p. 22). Šios priklausomybės negalima išgydyti, alkoholizmą galima tik sustabdyti. Alkoholizmas – lėtinė liga, pažeidžianti visą organizmą ir sukelti šiuos sutrikimus: kepenų cirozę, kasos irimą, skrandžio ir žarnyno veiklos sutrikimus, taip pat gali tapti aukšto kraujospūdžio bei silpnaprotystės priežastimi. Ir tai tik fizinės problemos, o kur dar emocinės ir socialinės. Kaip teigia Nissen (1997), alkoholis sukelia įvairius psichologinius sutrikimus: nerimą, depresiją, nemigą. Pasak Pežaitės (2009), didėjantis šių medžiagų vartojimas skatina kitus nepageidaujamus socialinius reiškinius: smurtą namuose, agresyvumą, darbo netekimą ir kt.

ALKOHOLĮ VARTOJANČIO ASMENS ĮTAKA ŠEIMAI IR SUTUOKTINĖS PATIRIAMO IŠGYVENIMAI

Valstybinės šeimos politikos koncepcijos (2008) 1.4. punktas nurodo, kad šeima yra esminis visuomenės gėris, kuris kyla iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartų gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą.

Navaičio (2004) teigimu, šeima yra kaip organizmas, kuris jungia atskiras savo „ląsteles“, tai yra šeimos narius; tai nėra paprasta šeimos narių suma, bet savotiškas junginys, kuriam būdingos pasikartojančios sąveikos, kurios vyksta tarp šeimos narių. Kitaip tariant, šeima yra sąveikos ryšiais susietų žmonių sistema.

„Šeima – tai meilės, solidarumo bendruomenė, unikaliai suderinta mokyti ir perduoti kultūrinės, etinės, visuomeninės, dvasinės bei

religines vertybes, kurios sudaro esmę jos narių ir visuomenės vystymuisi bei gerovei“ (Matulienė, 1997, p. 171).

Deja, priklausomybė nuo alkoholio sugriauna visas išvardytas šeimos vertybes, sunaikina šeimos branduolį, pakinta visa šeimos sistema, o tai daro įtaką šeimos narių gyvenimui. Alkoholi vartojančio asmens asmenybė gali visiškai pasikeisti, jis gali atsiriboti nuo santykių su šeima arba tapti dominuojančia despotiška asmenybe, kuriam reikia daug dėmesio, nes, kaip teigia Goštautas (2004), priklausomybė – tai kompulsyvus noras alkoholi vartoti dar ir dar kartą. Pasak Berger (1993), alkoholizmu sergančiojo elgesio neįmanoma nuspėti, skirtingomis girtavimo fazėmis jis gali elgtis įvairiai – imti gailėtis savęs arba tapti verbaliai ar fiziškai agresyvus, manipuliuojantis. May (2004) priklausomybę aprašo kaip būseną, kai asmuo nepajėgus kovoti su savo valia, nes troškimas vartoti tampa įkyria idėja, manija. Autoriai (Smit, 1991; Bulotaitė, 1998, 2009; Nissen, 1998; Woititz, 1999, 2002; ir kt.) sutinka, kad toks nenumaldomas noras ir nenumatomas elgesys lemia nuolatinę įtampą ir yra vienas iš šeimos narių stresorių, jie dažnai patiria nevilčių ir beprasmybę, gali jausti įvairius fiziologinius sutrikimus (migreną, skandžio skausmus ir pan.), kai kurie šeimos nariai ilgus savo gyvenimo metus rūpinasi sergančiuoju alkoholizmu, nepaisydami savo poreikių. Šeimos narių bendravimo funkcija sutrinka, nes, kaip teigia Kinney ir Leaton (1983), yra varžoma prieštaravimų, nesaugumo, abejonių ir trukdžių. Woydylo (1998) pastebi, kad šeimoje, kurioje egzistuoja alkoholio problema, gyvenimas negali būti ramus ir saugus. Kaip teigia Woititz (1999), šeimos nariai patys tampa emociškai sutrikę, nes neįstengia pasipriešinti šiai ligai. Ilgainiui šeimos gyvenimą ir elgesį lemia priklausomo asmens pakilimo ir nuosmukio tarpsniai (Nissen, 1997). Tėvų alkoholizmas stipriai paliečia vaikus, pasekmės yra neišvengiamos. Dėl dažnų konfliktų ir smurto šeimoje sutrinka vaikų asmenybės vystymosi raida. Dirsienės ir Reikertienės (2008) manymu, smurtas šeimoje daro įtaką vaikų jausmams ir išgyvenimams, kurie išlieka visam gyvenimui. Jos išskiria būdingus bruožus: vienišumą ir izoliaciją; pasitikėjimo savimi netekimą, kyla abejonių dėl gebėjimo tvarkyti savo gyvenimą, priimti teisingus sprendimus. Kaltė ir gėda, baimė, nerimas, polinkis sirgti įvairiausiomis

su stresu susijusiomis ligomis, depresija tampa nuolatinais palydovais. Pasak Berger ir Luckmann (1999), dėl šių priežasčių gali išsivystyti lėtinė depresija, perfekcionizmas, įvairios fobijos.

Kubilienė (2004), kaip ir daugelis kitų autorių, mano, kad šeima, kurioje bent vienas narys turi problemų dėl alkoholio vartojimo, vadinama priklausoma nuo alkoholio šeima. Tokia šeima dar vadinama disfunkcine. Šeimos funkcijos suprantamos kaip veiklos, kai kiekvienas šeimos narys tenkina vieni kitų poreikius ir atlieka skirtingas pareigas. Šių poreikių patenkinimas sukuria saugią aplinką, pagarbą ir tarpasmeninius santykius. Šeimoje, kurioje neatliekamos šios funkcijos, nariai neskiria dėmesio vienas kitam, dažnai pyktis ir agresija nukreipiami į vaikus, dažnos muštynės ir bėrimai sukelia gėdą, kaltę, baimę, kad kas nors sužinos apie geriantį šeimos narį. „Iš baimės, kad vėl patirs psichologines žaizdas, neparodoma nei meilė, nei pyktis, nei džiaugsmas, nei sielvartas“ (Nissen, 1998, p. 75).

Smit (1991) nurodo, kad alkoholizmu sergančio asmens artimieji apytiksliai po septynerių metų priklausomybės atsiradimo požymių pradeda pripažinti esamą problemą. Šios problemos nepripažinimas lygus apsimetimui, kad ji neegzistuoja, o jeigu neegzistuoja, gali būti, kad išnyks savaime. Tai vadinama neigimu. Šis bruožas yra pagrindinis, apibūdinantis alkoholizmu sergančią šeimą. Šeima, kuri linkusi neigti alkoholizmo problemą, stengiasi nuslėpti esamas problemas ir išoriniame pasaulyje išlaikyti nepriekaištingos šeimos įvaizdį. Geriančio asmens sutuoktinis įvardijamas kaip „priemonė“, perimanti alkoholizmu sergančiojo pareigas, kurių šis nebesugeba atlikti. Užuot paskatinęs priklausomą asmenį kreiptis pagalbos, sutuoktinis stengiasi užglaistyti ir pateisinti alkoholizmo sukeltas neigiamo elgesio pasekmes, manydamas, kad taip padeda savo alkoholizmu sergančiam partneriui, tačiau taip tik dar labiau skatinama liga, o artimieji tik stipriau kenčia nuo destruktivaus elgesio. Sutuoktinis, kuris perima visas pareigas, turi atlikti abiejų tėvų vaidmenis, dėl to gali tapti per daug reiklus, nenuseklus elgdamasis ir netgi nepaisyti vaikų gerovės (Berger, 1993). Labai dažnai net patys artimiausi šeimos žmonės nenutuokia apie joje esantį tiek emocinį, tiek fizinį smurtą. Tik labai nedidelė dalis šeimų

atpažįsta ir pripažįsta, kad alkoholizmas sukelia visas šeimoje vyraujančias problemas. Alkoholizmo problemos neigimas neleidžia šeimai ieškoti reikiamos pagalbos (Estes ir Heinemann, 2012). Šeimos nariai linkę slėpti savo paslaptį, nes tai reiškia, kad jie jokiais veiksmais neįtakuoja ir nėra atsakingi už šią problemą. Tokios didelės paslapties saugojimas paskatina atsiriboti nuo išorinio pasaulio. Dėl nenuspėjamo sergančiojo elgesio ir galimų neapibrėžtų situacijų alkoholizmu sergančios šeimos nariams darosi sudėtinga palaikyti santykius su kitais žmonėmis. Be to, visuomenei vis dar nelengva pripažinti, kad alkoholizmas yra liga, daugelis stigmatizuoja tai kaip moralinį nukrypimą (Ackerman, 1987).

Black (1991), Bulotaitė (1998, 2009) ir Smit (1991) teigia, kad priklausomų nuo alkoholio šeimų nariai keliais būdais prisitaiko prie iškreiptos aplinkos ir joje galioja trys pagrindinės taisyklės: tylėjimo, izoliacijos ir neigimo.

Nekalbėti. Alkoholizmu sergančio asmens elgesys šeimoje neaptarinėjamas. Vyrauja viltis, kad priklausomybė išnyks savaime ir alkoholizmu sergantis partneris taps toks, koks buvo.

Nepasitikėti. Šeimos nariai negali nieko planuoti dėl neprognozuojamo priklausomo nuo alkoholio asmens elgesio, pažadai nėra vykdomi, šeimos nariai sutrikę, daugelis veiksmy yra nelogiški, dėl to kyla nepasitikėjimas savimi ir kitais, o tai įtakoja izoliaciją.

Nejausti. Apsimetama, kad problema neegzistuoja, neigiami jausmai, kad šeimos nariai nepatirtų skausmo.

Pasak Woydyllo (1998), alkoholizmu sergančio asmens šeimos narių bendravimas sutrinka, dėl netinkamo elgesio atsiranda spragų savitarpio supratime, vyrauja netinkamas elgesys, sunkiai sekasi išreikšti jausmus, todėl jie stengiasi juos užgniaužti. Kubilienė (2004) mano, kad išgyventi šeimoje, kurioje nėra stabilumo, saugumo, kurioje vyrauja nuolatinis stresas ir nepriežiūra, yra tarsi kasdieninė kova. Gyvenant su nuo alkoholio priklausomu asmeniu, dėl tvyrančios kasdieninės įtampos ir nesaugumo, pasak Vaznelytės (2003), kiekvienas šeimos narys pamažu pats tampa psichiškai nestabilus.

Kaip teigia Woititz (1999), visuomenėje gajį nuomonė, kad pagalba reikalinga tik pačiam alkoholizmu sergančiam asmeniui, tačiau tai

neteisinga, nes alkoholizmu sergančio žmogaus šeimoms, artimiesiems reikalinga ne mažesnė pagalba nei pačiam sergančiajam.

Anot Woydyllo (1998), pagalba alkoholizmu sergančiųjų artimiesiems būtina, tai padeda išsilaisvinti nuo emocijų ir psichologinių problemų, kurias sukelia įtampa, nuolatinis stresas. Račkauskienė (2008), pažymi, kad gaunama pagalba labiausiai veiksminga tuomet, kai ji gaunama iš žmonių, kuriuos vienija ta pati problema. To priežastis – asmenys, išgyvenantys tokią pačią problemą, geriau supranta vieni kitus ir žino, kaip galima padėti.

Savipagalbos grupė „Al-Anon“ teikia pagalbą alkoholizmu sergančių asmenų šeimoms nariams. Šiandien „Al-Anon“ bendrijų galima rasti visuose Lietuvos miestuose, tačiau informacijos apie šią pagalbą vis dar nėra daug. Socialinio darbo profesionalų tikslas yra suteikti informaciją, nukreipti ir tarpininkauti pagalbos ieškojimo procese. „Al-Anon“ savipagalbos grupė siūlo dvasinio tobulėjimo programą, socialinį palaikymą (Longabaugh, Wirtz, Zweben ir Stont, 1998). Šioje grupėje priklausomų asmenų sutuoktinės gauna informacijos apie alkoholizmo ligą, jos mechanizmus, tinkamus elgesio modelius. Daugeliu atvejų alkoholizmu sergančiųjų sutuoktinės „Al-Anon“ savipagalbos grupėje randa palaikymą, laikui bėgant pagerėja jų gyvenimo kokybė, psichologinė ir emocinė būsenos, pradeda sveikti nuo depresijos, pakeičia požiūrį į gyvenimą.

Juodraitis (2008) teigia, kad lankantis savipagalbos grupėse pagerėja asmenų emocinė būsenos, jie supranta, kad pasaulyje yra ne vieni, ir mokosi gyventi su šia problema.

Pasak Goodwin (2000), tokiose grupėse jausmas, kad kažkas tave priima tokį, koks esi, yra svarbus, kaip ir suvokimas, kad šiame pasaulyje nesi toks vienas. Savitarpio pagalbos grupę lanko ne tik žmonės, kurių artimieji piktnaudžiauja alkoholiu, bet ir tie, kurių priklausantys nuo alkoholio artimieji gyvena blaiviai. Anot Eastland (1995), savipagalbos grupės lankymas padeda pripažinti, kad moteris negali pakeisti ir išgydyti alkoholiu piktnaudžiaujančio vyro, ir įgalina jas prisiišti atsakomybę už savo gyvenimą. „Al-Anon“ gaunamas socialinis palaikymas iš kitų narių, kuris vėliau gali būti aptariamasis su socialiniu darbuotoju, atlieka svarbų vaidmenį keičiant sutuoktinių gyvenimą. Socialinis

darbuotojas šeimos nariams ne tik padeda gauti reikiamą pagalbą, bet ir spręsti šeimoje kylančias problemas, kurti visavertį šeimos socialinį gyvenimą bei sutuoktinei prisitaikyti prie pokyčių, nulemtų šeimos nario priklausomybės. Teikdamas socialinę pagalbą socialinis darbuotojas informuoja, konsultuoja, tarpininkauja ir atstovauja ne tik priklausomybių turinčiam asmeniui, bet ir jo sutuoktinei bei kitiems šeimos nariams. Dėl to teigiamų pokyčių atsiranda ne tik moterų gyvenime, bet ir keičiasi piktnaudžiaujančių alkoholiu vyrų gyvenimas.

METODOLOGIJA

Kokybinis tyrimas pasirinktas siekiant atskleisti įvairius situacijos aspektus. Tai tyrimo strategija, kuri socialinę realybę traktuoja kaip nuolat kintantį žmonių tarpusavio sąveikų, jų veiklos rezultatą, siekia atskleisti reikšmes, kurias įvykių ir sąveikų dalyviai jiems suteikia, todėl renkant duomenis akcentuoja žodžiais išreikštas subjektyvias reikšmes. Atliekant kokybinį tyrimą yra galimybė pažinti tyrimo dalyvius neturint išankstinių nuostatų, tyrėjas siekia išgirsti, suprasti papasakotus naratyvus, nes, norint suteikti kvalifikuotą ir kokybišką socialinio darbuotojo pagalbą, svarbu žinoti klientų poreikius, lūkesčius, įsigilinti į jų išgyvenimus. Todėl svarbu išsiaiškinti, ką apie savo gyvenimą ir pagalbos ieškojimą gali papasakoti alkoholizmu sergančių vyrų sutuoktinės, kokios pagalbos joms reikia iš specialistų ir visuomenės.

Šiame tyrime problema traktuojama pagal kiekvieno asmens savaip interpretuojamą ir suprantamą realybę. Pažinimas atsiranda per tyrimo dalyvių atskleistas patirtis.

Žmonės kuria naratyvus ne tik tam, kad atkurtų gyvenimo įvykius, bet ir kauptų žinias, patirtį, kurie jiems ypač svarbūs. Kaip teigia Mažeikienė (2012), naratyvinės analizės metodas atskleidžia, kaip išorinis pasaulis paveikia individo vidinį pasaulį, kaip žmogus konstruoja socialinių įvykių kaitą. Kiekvienam asmeniui socialiniai pokyčiai sukelia skirtingus poveikius, kuriuos galima atpažinti per pasakojimą. Priimtos visuomenės normos, dominuojantys diskursai paveikia individus siekti sukonstruotų vertybių (pvz., susituokti, susilaukti vaikų, gauti gerai

mokamą darbą, atitikti visuomenės sukurtus vaidmenis). O vidinė būsena, būdinga tik tam asmeniui, išsivysto pašamoneje kaip atsakas į primestas visuomenės normas.

Naratyviniame tyrime daroma prielaida, kad žmonės supranta savo gyvenimą pasakodami apie jį, sujungdami įvykius į visumą, kuri turi pradžią, vidurį ir pabaigą (Sarbin, 1986; cituojama Wertz, Charmaz, McMullen, Josselson, Anderson, McSpadden, 2011).

Tyrime naudotas nestruktūruotas giluminis interviu su klausimais, kurie iškilo pokalbio eigoje, siekiant nenukrypti nuo temos, padrašinti moteris kalbėti apie savo gyvenimą, patirtis, išgyvenimus. Kadangi naratyvinis tyrimas atliekamas pagal papasakotas istorijas, tyrėjos naudojo pokalbio tipo interviu, įtraukdamos dalyves į neformalų, draugišką pokalbį, mažindamos ribas tarp kalbėtojo ir klausytojo. Klausytojas neskubino kalbėtojo pasakoti, taip pat nedaromos išvados, kad jų istorijos neturi prasmės (Fraser, 2004). Pasak Luobikienės (2011), nestruktūruotas giluminis interviu tyrėjui yra veiksmingas įrankis, padedantis gauti vertingų duomenų. Giluminis interviu padeda suvokti žmonių elgesį be išankstinių skirstymų kategorijomis ar kitų veiksmų, kurie riboja tyrimo erdvę. Sėkmingas pagilintas interviu turi ilgo ir intymaus (konfidencialaus) pokalbio charakteristikų.

Tyrime buvo prašoma moterų papasakoti savo gyvenimo istoriją, apie santykį su savo alkoholizmu sergančiu vyru, savo vaidmens suvokimą šeimoje, išgyvenimo patirtis ir jausmus.

Tyrimą atlikti buvo gana sudėtinga, nes dalyvės turėjo laisvę rinktis laiką ir vietą. Ne vieną kartą jos keitė tyrimo vietą, laiką ar dieną. Moterys pasirinktos tikslingai, kadangi „Al-Anon“ susitikimuose renkasi alkoholizmu sergančių vyrų sutuoktinės. Tyrimo dalyvėms sutikus, pokalbiai buvo įrašomi į diktofoną, kad būtų lengiau atlikti gautų tyrimo duomenų analizę.

TYRIMO REZULTATAI: SUTUOKTINĖS IŠGYVENIMAI ŠEIMOJE GYVENANT SU ALKOHOLIZMU SERGANČIU VYRU

Šeimoje esant alkoholio problemai, nariai pradeda jausti gėdą, kaltę, nesaugumą, juos kankina nuolatinė vidinė įtampa, kuri įtakoja bendravimą tarp šeimos narių ir socialinės aplinkos. Neretai pyktis tampa nuolatiniu alkoholizmu sergančio asmens, sutuoktinio palydovu (Smit, 1991).

Dėl nenusisekusių santykių, nesusiklosčiusios šeiminės padėties, vyro piktnaudžiavimo alkoholiu pasakojimuose išryškėjo gėdos jausmas. Gėda – vienas iš jausmų, atsirandantis santykiyje su kitais žmonėmis ir kylantis tuomet, kai žmogaus atliekami veiksmai neatitinka lūkesčių. Tyrimo dalyvės savo naratyvuose teigia, kad jautė gėdą prieš draugus, kaimynus, artimuosius, nes jų šeimos modelis nesutampa su visuomenės sukurtais standartais:

Gėda, prieš gimines, prieš artimuosius, prieš kaimynus, slėpiau, vaidinau, kad viskas yra gerai mūsų šeimoj, darbe vaidinau, kad viskas yra gerai mūsų šeimoj, man buvo gėda (Asta).

Kad mano vyras geria, tai aš niekam taip ir nepasakydavau, man buvo gėda (Rima).

Tyrimo dalyvės žodžiai „nu raupsuota va tokia vat, iš alkoholikų šeimos, alkoholiko sutuoktinė“ parodo, kad moteris jaučiasi stigmatizuojama visuomenės, todėl mažėja savivertė, „kad aš jaučiuosi niekas, kad aš nesu-vokiau nu savo nei gyvenimo paskirties“ (Sima).

Anot Miller (2010), jaučiant gėdą, ypač sustiprėja vidinio kritiko balsas. Dėl negebėjimo panaikinti alkoholizmo problemos šeimoje, moterys tampa savikritiškos ir tai pasireiškia kaltės jausmu prieš save ir vaikus:

Aš visą laiką jausdavausi kalta, kad aš kažko nepadarau ir mano vyras geria. Visos susitvarko, o aš – neišeina (Jonė).

Pastoviai kaltės tas jausmas todėl, kad nepavyksta, jį vis tiek geria, tai reiškia, kad aš mažai pastangų dedu, kažką ne taip darau (Leda).

Baisinė gėda, kaltė, kad gal pasirinkimą toki durną padariau savo gyvenime, kad nepateisinau aplinkinių lūkesčių, kad mano šeima va tokia, tokia sužeista labai, kad mergaitės auga vat tokiam mėšle (Asta).

Autoriai (Bulotaitė, 1998, 2009; Nissen, 1997; ir kt.) sutinka, kad neprognozuojamas priklausomo nuo alkoholio asmens elgesys sukelia stresą, kuris kelia sutuoktiniui nuolatinę įtampą. Kaip teigia Kubilienė (2004), gyventi tokioje aplinkoje yra tas pats, kas kasdien eiti į karą.

Aš visą laiką buvau budrumė, nes niekad negalėjau atsipalaiduoti, nes nežinau, kokioj būsenoj mano vyras gali atsitikti; negalėjau atsipalaiduoti ane, atsipalaiduoti ir man išeit ir pailsėt nuo tos tikrovės, pailsėt nuo savęs, nuo tos įtampos (Leda).

Sėdėjimas kaip ant parako statinės, aš nežinau, kada ir kur (Jonė).

Aš išgerti tai jau irgi norėdavau, nes jau ta įtampa tokia didžiulė (Sima).

Dažniausiai piktnaudžiaujančio alkoholiu asmens sutuoktinė patiria didžiulį nesaugumą, nes lieka atsakinga už visus „keturis namų kampus“:

Ir toks labai didžiulis nesaugumas, tas jausmas, kad nėra kur tau dėtis, nes jis nuolatinis (Sima).

Visą laiką gyveni kaip ant to lyno vaikščiojanti, tiktai pagaliuku laikaisi, nes tu neturi pusiausvyros (Leda).

Nebuvo, kad tai staigiai užgeria ir pirmas kartas jau labai blogai, bet po truputį, po truputį, tai vėl aš taip jau nerime gyvenau (Asta).

Tyrimo metu atsiskleidė dar vienas stiprus jausmas – pyktis. Pyktis yra aktyvi emocija. Tyrimo dalyvės jautė didžiulį pyktį, kuris kyla dėl nesaugumo ir pažeidžiamumo, neišsipildžiusių lūkesčių. Dėl minėtų jausmų sutuoktinės „užsiaugina“ agresijos sieną, norėdamos nuslėpti savo jautrumą, silpnumą ir bejėgiškumą:

Tas nuolatinis pyktis ir nepasitenkinimas, matau pro langą eina tokie linguojantys ir sakau: blemba, sušaudyčiau visus. Didžiulis didžiulis pyktis ir neapykanta jiems, kad aš pati jau kuo toliau, tuo labiau pakrikusia nervų sistema, žvėrėju, aš piktėju, aš nebesusikalbu pati su savimi (Sima).

Pykau, labai pykau, jeigu tu jau taip nori mesti gerti, tai galų gale tu matai, kad tau sunku, tu eik į grupę (Anelė).

Tai aš pykstu, tai rėkauju, ir pikta, tai visą laiką užburtas ratas (Leda).

Tai ir pyktis, ir nusivylimas, ir nuoskauda, atrodo kartais ir užmušt galėčiau (Rima).

Šeimoje kiekvienas asmuo atlieka skirtingas funkcijas ir tenkina skirtingus poreikius, tačiau šeimoje, kurioje vyras piktnaudžiauja alkoholiu, visos šeimos funkcijos atitenka sutuoktinei, kuri nėra pajėgi viena sukurti saugios aplinkos ir atlikti visų vaidmenų, todėl dėl tokios užkritisusių atsakomybių gausos, palaikymo nebuvimo neretai sutrinka emocinė būseną ir moteris jaučiasi pasimetusi, nepajėgi dalyvauti šeimos ir savo gyvenime. Pasak Miller (2010), didžiausias artimųjų pažeidžiamumas kyla iš nuolat didėjančio streso gyvenant su sergančiu alkoholizmu, nuo kurio palaiapsniui žmogus emociniu atžvilgiu gali tapti lignoniu.

Pasakojimuose atsiskleidžia žema savivertė, didelis skausmas, sutrikusi vidinė būseną kovojant su alkoholizmo problema.

Kad aš jaučiuosi niekas, kad aš nesuvokiau nu savo nei gyvenimo paskirties; aš ten tokia laukinė, tokia aborigenas iš džiunglių jaučiausi, pasėdėk ant kelmelio, pažiūrėk tarsi iš šono, pažiūrėk į savo gyvenimą, kas vyksta toliau. Nes jau jame dalyvaut jau per daug skaudu, nu tu per Marytės plauką nuo alkoholizmo, aišku, dėl tos vidinės, vidinės būsenos, tos vidinės, nu beprotystės (Sima).

Tyrimo naratyvas atskleidžia kasdienę kovą su šia priklausomybe, neaiškios struktūros gyvenimą, sutrikusias vertybes ir tuomet atsirandančius beprasmybės, beprotybės jausmus:

Tas skausmas yra beprasmybė, visiškas nusivylimas, pastoviai galvojimas, ką dar daryti, pasiryžimo, veiksmo, bet tuo pačiu neturėjimas jėgų, atsimušimas – ką bedarai, viskas negerai, ir nuo tos būsenos taigi galima išprotėti, nes tu nepajėgus žmogus (Leda).

Tyrimo atsiskleidė fizinio ir psichologinio smurto atvejai. Įvairias smurto formas patiriančios moterys praranda pasitikėjimą savimi, jų savivertė mažėja, atsiranda įvairios baimės, kaltės, gėdos jausmai, polinkis

į depresiją ir suicidinės mintys. Vien tik nesaikingas alkoholio vartojimas gali būti traktuojamas kaip smurtas prieš sutuoktinę ir vaikus. Europos Parlamento 2009 m. lapkričio 26 d. rezoliucijoje dėl smurto prieš moteris panaikinimo pažymima, kad smurtas prieš moteris drauge yra smurtas prieš vaikus ir veikia jų psichologinę būseną ir visą gyvenimą. Galima daryti prielaidą, kad smurtas šeimoje paveikia visos šeimos gerovę:

Taip, smurtavo, smurtavo, jau buvo pablogėjęs, tiesiog užpuolė mane be jokios priežasties, kad jau aš ten gavau kaip geras vyras tada (Sima).

Mušdavo mane, nu nu ne tai, kad žinai, nu pati prisiprašydavau, ketvirtokė matė, jinai užsidėjo galvą, kad vakare užsidėjo kaldrą ant galvos, o jisai man, atsisėdęs ant manęs, man į šonus duoda, dukra tai prašydavo, kad aš skirčiaus (Zita).

Mano vyras nesimušė, bet jisai tokia kažkokia psichozė jam užeidavo, jisai galėdavo naktį garsiai muziką paleisti, kažkur išvažiuoja – grįžta, nemiga. Paskui nuo vaikų kažkaip reikia tą amortizuot, kad išsimiegoti (Asta).

Kita tyrimo dalyvė, prisimindama patirtą smurtą, kaltino save, pasakodama praeities įvykius šypsojosi: „Pati prisiprašydavau, lendi girtam į akis, pati bandai užduoti, o kai gauni atgal, tada galvoji, kodėl nu, nereikėjo lįsti, nu nieks nieks nieks tavęs, jis pats niekada nekabindavo manęs.“ Vyro smurtą teisino jaunyste: „Buvo tokių, bet buvo nu čia jaunystėj, kaip buvom dvidešimt kelių ten. Dar žinai kaip jauni, kai jauni, nesutramdai savo tų visų jausmų.“

Galima daryti prielaidą, kad moteris, praėjus daugeliui metų, negali pripažinti alkoholizmo problemos. Nepripažinimas vadinamas neigimu, o kaip nurodo Smit (1991), šis bruožas yra pagrindinis, kuris apibūdina alkoholinę šeimą.

Smurtą kentusios tyrimo dalyvės patvirtina mokslinėje literatūroje (Diršienė ir Reikertienė, 2008) pateiktus teiginius, kad smurtas šeimoje įtakoja ne tik suaugusiųjų gyvenimą, bet ir paveikia vaikų jausmus, sukelia psichologinį pažeistumą likusiam gyvenimui:

Nemačiau, kol vaikai buvo maži, nes, kaip sakant, po mano sparneliu, vyras užgėrė – po mano sparneliu, po mano sparneliu, o kai užaugo ir atėjo paauglystė, tada pradėjo sprogint viskas. Nieko nuo vaikų neįmanoma nuslėpti, nors jie gali atrodyt, kad uždariau duris, jie negirdi, kaip tas tėtis

naktį tenais nesąmones daro, viską jie girdi, viską supranta, viską jie dedasi į širdį ir ateina laikas, kai visa tai susprogsta, nes buvo labai kritiška situacija man su vaikais, žiauriai kritiška, buvo smurtas, buvo smurtas tarp vaikų ir galvoju: tegul tėvas, tegul toarkosi. Aš jam paskambinau, jisai atvažiavo ir gavosi toks kipišynas, susimušė jisai su vaikais (Asta).

Nors moksliniuose tyrimuose finansinė padėtis alkoholizmu sergančioje šeimoje nėra plačiai aptarinėjama, iš atlikto tyrimo duomenų analizės galima pastebėti, kad tai opi problema. Daugelis tyrimo dalyvių teigia, kad vartodami alkoholį vyrai nepajėgūs susitvarkyti su finansais, didžioji dalis gaunamų lėšų išleidžiama alkoholiui. Gilėjant alkoholizmo problemai, dauguma vyrų praranda darbą, nes išnyksta atsakomybės jausmas, vyras pradeda degraduoti, tampa abejingas aplinkiniam pasauliui, tuomet vienintele pajamas į šeimą atneša moteris. Kaip žinoma, šiuolaikinėje visuomenėje vyrauja hegemoninio vyriškumo modelis, o tai reiškia statusą, sėkmę, finansinę nepriklausomybę. Pokalbių metu išsakytos mintys leidžia daryti prielaidą, kad šeimos turėjo finansinių sunkumų, jautė skurdą ir nepriteklių:

Kai tiktai gaunam kažkokius nu pinigus, ten atlyginimus ar, aišku, ir kažkokias socialines išmokas gaudavom, tai aš greičiaus... kuo greičiausiai turėdavau pripirkt maisto, nes jeigu yra pinigų, tai jisai gers ir prašys dar duok, dar duok, kai tau ant duonos kasdieninės nuolat neužtenka, kai tu atsikeli ryte, buvo 10 litų kišenėj vaikų pienui, atsikeli, ištraukta, nėra, mes, nu mes nuolat turėdavom kažkokių skolų (Sima).

Buvom finansiškai žlugę reiškia, labai daug nuostolių vyras buvo pridareš, nes mes jau buvom praradę butą savo (Leda).

Viena išlaikiau šeimą didesnę gyvenimo dalį, nes jeigu davė 40 litų zuikių tų, žvėriukų tų, tai beveik daugiau tiek pat atimdavo (Jonė).

Pinigų nenešė, skolų yra va taip va (Asta).

Kai kurios tyrimo dalyvės teigė turėjusios gerus darbus, gaudavo geras pajamas. Galima daryti prielaidą, kad dėl šios priežasties jos lengviau išgyveno vyro alkoholizmą, gera finansinė padėtis joms suteikė galimybę labiau pasirūpinti savimi, atsiriboti nuo alkoholinės aplinkos, dalyvauti socialiniame gyvenime. Pasakodamos savo istoriją moterys

pripažino, kad finansinis stabilumas buvo labai svarbus faktorius išgyventi sunkiu metu:

Tuo metu mano atlyginimas buvo neblogas ir aš sau galėdavau leisti tokius dalykus; manau, kad daugelį moterų turbūt ir sustabdo tas va toks va kažkur ėjimas, kažkur važiavimas, vien dėl to, kad jos yra priklausomos nuo vyro pinigų, man tuo atveju, tuo metu, man buvo lengviau (Anelė).

Turėjau darbą, kur būdavo, nu galėjom padaryt „chaltūrą“, tai visą laiką aš turėdavau pinigų ir tas kažkaip, jeigu aš būčiau neturėjęs pinigų, gal tada būtų nu labai sunku (Zita).

Finansinis stabilumas suteikė tyrimo dalyvei galimybę keliauti, neprarasti socialinio gyvenimo – lankytis teatruose, kinuose, išvykti savaitgaliui su vaikais pailsėti, kitaip tariant, padėdavo trumpam atitrūkti nuo skaudžios realybės:

Darydavom su draugais, su draugėm eidavau į kinus, į teatrus, tiesiog išvažiuodavau ar į kelionę kokią nors, ar, kad ir jeigu ne kur nors toliau, tai savaitgaliui, tarkim, į Vilnių ar dar kur nors, ar šiaip į gamtą važiuodavau kur nors su vaikais (Anelė).

Ji taip pat teigia, kad jos vyras, nors ir gerdamas, neprarado gebėjimo dirbti, rūpintis vaikais. Didžioji dalis šeimos pajamų ateidavo iš jo verslo, jai nereikėjo rūpintis mokesčių apmokėjimu ar galvoti, kaip pamaitinti vaikus. Vyras apmokėdavo vaikų būrelius, patenkindavo fiziologinius jų poreikius.

IŠVADOS

Vyro alkoholizmą tyrimo dalyvės apibrėžė kaip didžiausią veiksni, įtakojusį jų gyvenimą. Tyrime atsiskleidė, kad dėl vyro priklausomybės nuo alkoholio sutuoktinės išgyvena stiprius jausmus, patiria psichologinę ir fizinę smurtą, socialinę atskirtį, finansinį nepriteklių, yra linkusios kaltinti save dėl vyro priklausomybės bei sutrikusios šeimos sistemos. Nesaugumas ir atsakomybė dėl ateities sukelia nuolatinę įtampą, todėl mažėja moterų savivertė, pasitikėjimas savimi, sutrinka fizinė sveikata, išsivysto netiesioginė priklausomybė.

Visgi stabili finansinė padėtis moteriai, gyvenančiai su alkoholiu piktnaudžiaujančiu sutuoktiniu, suteikia didesnę galimybę išlikti socialiai veiksniai visuomenėje. Tai palengvina sudėtingą, nuo alkoholio priklausomo asmens partnerės kasdienybę.

LITERATŪRA

1. Ackerman, R. J. (1987). *Children of Alcoholics*. 2nd Ed. Simon & Schuster, New York.
2. Berger, G. (1993). *Alcoholism and the family*. New York: Franklin Watts.
3. Berger, P. L., Luckmann, T. (1999). *Socialinis tikrovės konstravimas*. Vilnius: Pradai.
4. Black, C. (1981). *Children of alcoholics. As Youngsters-Adolescents-Adults. It Will Never Happen to Me!* New York: Ballantine Books.
5. Bulotaitė, L. (2009). *Priklausomybių anatomija*. Vilnius: Tyto alba, 236. ISBN 978-9986-16-705-1.
6. Bulotaitė, L. (2004). *Narkotikai ir narkomanija: iliuzijos ir realybė*. Vilnius.
7. Carr, A. (2008). *Lengvas būdas suvaldyti alkoholį*. Kaišiadorys.
8. Diršienė, N., ir Reikertienė, V. (2008). *Smurtinio elgesio keitimo metodika*. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras.
9. Eastland, L. S. (1995). Recovery as an interactive process: Examination and empowerment in 12-step programs. *Qualitative Health Research*, 5(3), 292–314.
10. Estes, N. J., and Heinemann, M. E. (2012). *Alcoholism*. St. Louis: The C.V. Mosby Company.
11. Fraser, H. (2004). *Doing Narrative Research: Analysing Personal Stories Line by Line*.
12. Goodwin, D. W. (2000). *Alcoholics anonymous (AA)*. Oxford University.
13. Goštautas, A. (2004). *Tabako ir etanolio vartojimas Lietuvoje 1972–2003 metais ir profilaktikos perspektyva*. Kaunas.
14. Juodraitis, A., Račkauskienė, R. (2008). Prielaidos socialinei pagalbai teikti alkoholinės priklausomybės situacijoje. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2(18).
15. Kinney, J., Leaton, G. (1983). *Loosening the grip: a handbook of alcohol information*. 2nd ed. St. Louis: Mosby, 42.
16. Koltizus, H. (2002). *Vyrai gėrė, vyrai gers*. Vilnius: Vaga.
17. Kubilienė, N. (2004). Vaiko socialinės adaptacijos problemos augant nuo alkoholio priklausomoje šeimoje. *Socialinis darbas*, 3(2).
18. Longabaugh, R., Wirtz, P. W., Zweben, A., Stont, R. L. (1998). Network

- support for drinking, alcoholics anonymous and long-term matching effects. *Addiction*, 93(9), 1313–1333.
19. Luobikienė, I. (2011). *Socialinių tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija.
 20. May, G. G. (2004). *Priklausomybė ir malonė*. Vilnius.
 21. Matulienė, G. (1997). *Šeimos psichologija*. Kaunas: Technologija.
 22. Mažeikienė, N. (2009). *Epistemologinis diskursas: kiekybinė versus kokybinė prieiga (konstruojant lyties požiūriu nešališką socialinių mokslų metodologiją)*.
 23. Miller, K. J. (1994). The co-dependency concept: Does it offer a solution for the spouses of alcoholics? *Journal of Substance Abuse Treatment*, 11, 339–345.
 24. Miller, K. J. (2010). *Shame and Psychotherapy*. New York: International University Press.
 25. Navaitis, G. (2004). Sociometriniai šeimos konsultavimo metodai. *Socialinis darbas*, 3(1).
 26. Nissen, F. J. (1997). *Nematomas dramblys. Alkoholis. Alkoholizmas. Alternatyvos*. Vilnius: Lietuvos blaivybės fondas.
 27. Osiatynski, W. (1999). *Nuodėmė ar liga?* Vilnius: Lumen.
 28. Smith, J. A. (1991). Alcohol and the self: An interpretative phenomenological analysis of the experience of addiction and its impact on the sense of self and identity. *Addiction Research and Theory*, 17(2): 152–167.
 29. Vaznelytė, L. (2003). *Aš vėl gyvenu*. Vilnius: Universali forma.
 30. Wertz, F. J., Charmaz, K., McMullen, L. M., Josselson, R., Anderson, R., McSpadden, E. (2011). *Five Ways of Doing Qualitative Analysis: Phenomenological Psychology, Grounded Theory, Discourse Analysis, Narrative Research, and Intuitive Inquiry*. The Guilford Press.
 31. Woititz, J.G. (1999). *Suaugę alkoholikų vaikai*. Kaunas.
 32. Woititz, J. G. (2002). *The Complete ACOA Sourcebook. Adult Children of Alcoholics at Home, at Work and in Love*.
 33. Woydyllo, E. (1998). *Menas atleisti*. Vadovas alkoholikų šeimoms. Vilnius: Katalikų pasaulis.

INTERNETINIAI ŠALTINIAI:

34. 2009 m. lapkričio 26 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl smurto prieš moteris panaikinimo (2010/C 285 E/07). Prieiga per internetą [žiūrėta 2018-02-15]:
35. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B7-2009-0139+0+DOC+XML+V0//LT>
36. Valstybinė šeimos politikos koncepcija. (2008). Prieiga per internetą [žiūrėta 2021-04-12]:
37. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.322152?jfwid=-1n2mj8xk0>

NERINGA ŠIPELĖ, VIOLETA IVANAUSKIENĖ

EXPERIENCES OF A SPOUSE LIVING IN A FAMILY WITH A HUSBAND SUFFERING FROM ALCOHOLISM

SUMMARY

Alcoholism has always been a sensitive issue for the state and society. It is a life threatening chronic disease that affects not only the health of the person who is abusing alcohol, but his social life too; it touches and violates the whole family system. The problem of alcoholism is a major trauma for the whole family, which deeply affects the development of children and the emotional and physical health of the wife. The wife of an alcoholic spouse assumes financial responsibility, responsibility for the well-being of children, and feels responsible for abusive husband's actions. Wives of alcoholic partners try various ways to help their husbands stop using alcohol, try to cover the consequences of alcohol, hiding the problem of alcoholism in the family, and adapting to a distorted environment. The purpose of the study is to reveal experiences of spouses living with men who are affected by chronic alcoholism. In order to reveal the experiences of wives of alcoholic men, qualitative research method was selected by using a nonstructured in-depth interview. The research was conducted in Kaunas city and involved 7 women aged from 45 to 60 years old. All the participants of the research attend Al-Anon group. The obtained data was analyzed on the basis of the narrative analysis method. Narrative research has been selected for individual women who live with alcoholic men and have a different perception of their reality. According to the results of the research, women, whose husbands are alcohol-dependent, experience psychological and emotional pressure, negative feelings, social exclusion, financial deprivation, and tend to blame themselves for a man's addiction and a disrupted family system. Insecurity and responsibility for the future cause constant tension, which results a loss of women's self-esteem, self-confidence, disruption of physical health and development of codependency.

Keywords: family, alcoholism, addiction, abuse, experiences.